

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

УДК 378.147:378.046.4(477)

О. В. Діденко

Л. В. Дудікова

Динамічне оновлення наукових знань, масштабність практичних завдань, які повинні вирішувати представники медичної освіти й галузі охорони здоров'я, недостатня спрямованість професійної медичної підготовки на безперервне підвищення професійної кваліфікації лікарів у медичному навчальному закладі обумовили необхідність проведення дисертаційного дослідження на тему “Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів”. Проведений теоретичний аналіз зазначеної проблеми та результати експериментального дослідження дозволили підготувати методичні рекомендації, що забезпечують актуалізацію потреби студентів у професійному самовдосконаленні та їх готовність до роботи у цьому напрямі в умовах вищого навчального закладу.

Метою статті є оприлюднення основних положень методичних рекомендацій щодо підготовки майбутніх медиків до професійного самовдосконалення.

З метою удосконалення професійної підготовки майбутніх лікарів, активізації їх роботи з формування готовності до професійного самовдосконалення науково-педагогічному складу, кураторам навчальних груп доцільно звернути увагу на таке:

1. Необхідність дотримання в роботі з формування готовності до самовдосконалення особистості гуманістичної освітньої парадигми. Йдеться про те, що студент має бути повноцінним суб'єктом навчально-виховного процесу та свого життя. Орієнтири професійної роботи педагога й усього процесу підготовки майбутніх лікарів повинні визначатися ідеями та положеннями особистісно орієнтованої педагогіки, концепціями цілісності й суб'єктності. Навчання

необхідно будувати на основі принципів гуманістичної педагогіки, зокрема гуманізму, а також системності, культуродоцільності та активності.

2. Розвиток мотиваційної сфери студентів до роботи з професійного самовдосконалення. Це обумовлено тим, що стан готовності характеризується насамперед потребою в професійному самовизначенні на основі переконаності в його значимості. Становлення майбутнього майстра своєї справи залежить від того, що сам студент зробить: від його настанов, інтересів, потреб, активності при здобутті наукових знань й умінь, від цілеспрямованості при роботі над собою. Активна позиція студента щодо своєї особистості, своєї майбутньої професійної діяльності є найважливішим мобілізуючим фактором і зарядом для саморозвитку.

Для підвищення мотивації студентів до професійного самовдосконалення важливо співвідносити навчальний матеріал з майбутньою професійною діяльністю, до змісту навчального матеріалу вводити інформацію, яка має значення для особистісного зростання студента як професіонала; нарощувати зміст і новизну навчального матеріалу; надавати студентам необхідну свободу (умови) для виявлення своїх можливостей; моделювати ситуації, які вимагають підтримки або спонукання до діяльності, тощо.

Для забезпечення професійної мотивації навчання студентів велике значення має: ознайомлення їх з майбутньою професійною діяльністю та її суспільною значущістю, з вимогами, які вона висуває до знань, умінь і якостей особистості фахівця; створення уявлень про професіонала з обраної спеціальності, усвідомлення ближніх (безпосередніх) і кінцевих (перспективних) цілей професійного навчання; складання позитивного “образу Я”, адекватної професійної самооцінки студента; формування ціннісних орієнтацій, що пов’язані з професійною діяльністю; підтримання допитливості та “пізнавального” психологічного клімату в студентській академічній групі.

3. Створення у студентському колективі сприятливої атмосфери для вияву активності кожного студента, його особистісного розвитку. Завданням педагога є згуртування студентської групи. Усі зусилля і групи, і викладача повинні бути спрямовані на досягнення спільної мети – становлення

майбутнього фахівця. Для цього необхідно забезпечити поінформованість студентів про загальну мету та завдання групи; довіру та високу вимогливість один до одного; відповідальність кожного за справи групи; доброзичливу, ділову критику, вільне висловлювання своїх думок щодо справ групи; кожний студент має бути задоволений міжособистісним спілкуванням у групі, тобто її морально-психологічним кліматом.

Викладач повинен орієнтувати студентів не на зовнішні спонуки, а вибудовувати тонкі людські зв'язки, що дозволили б виявити різні грані їх особистості. Налагодити продуктивну педагогічну взаємодію дозволяє принцип проблематизації, при якому викладач не виховує студента, не викладає, а актуалізує, стимулює в нього тенденцію до особистісного зростання, його навчальну і дослідницьку активність. Найбільш плідно готовність до самовдосконалення формується в умовах міжособистісної комунікації, реалізованої у формі діалогу: через дискусії, мікровикладання, спільні обговорення в групах професійних проблем, аналіз конкретних ситуацій.

Важливими шляхами і засобами стимулювання студентів до активності, самостійності, накопичення особистісного досвіду є новітні технології: діалогічні форми і методи освіти й виховання (групові дискусії, аналіз соціально-професійних ситуацій, діалогічні лекції); активні й евристичні методи (мозковий штурм, синектика); тренінгові технології (тренінг рефлексивності, професійно поведінковий тренінг та ін.).

Спеціальні знання й уміння, тобто теоретична й практична підготовка, набуті студентами в навчальному процесі з використанням зазначених методів, є важливою педагогічною передумовою їх готовності до професійного самовдосконалення.

4. Важливою умовою формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення є розвиток їх самостійності через організацію самоосвіти та самовиховання. Самостійність студента у навчанні – це уміння систематизувати, планувати, здійснювати, контролювати й регулювати свою навчально-професійну діяльність і пізнавально-розумові дії без очевидної

допомоги й прямого керівництва викладача. Для розвитку самостійності в студентів потрібно формувати такі вміння:

планувати відповідність виконання навчальних завдань, визначати і систематизувати розумові та практичні дії (методи і засоби), які необхідні для цього;

самостійно контролювати свої дії, зіставляючи їх з метою; якщо є потреба, то потрібно узгоджувати їх між собою, коригувати, уточнювати й регулювати їх застосування;

оцінювати результати своєї роботи та визначати подальші її перспективи.

5. Важливою формою самостійної пізнавальної діяльності студентів є самоосвіта, тобто цілеспрямована, систематична, керована самим студентом пізнавальна діяльність, необхідна для його удосконалення. Самоосвіта має такі особливості: це не обов'язкова, а добровільна пізнавальна діяльність, студенти самі обирають форму самоосвіти, зокрема це може бути індивідуальна робота з книгою, гурток, відвідування лекторію, факультативні заняття, перегляд телепрограм; по-друге, студенти самі регламентують самоосвітню роботу, зважаючи на свій вільний час; по-третє, студенти за своєю ініціативою звертаються за допомогою до викладача чи інших спеціалістів.

Для формування в студентів готовності до безперервної самоосвіти потрібно включити самоосвіту в навчальний процес як об'єктивно необхідне заняття. Це не нав'язування додаткової, позапрограмної роботи, а зміна характеру навчальної роботи. Можна використати такі шляхи, що забезпечують введення самоосвіти у навчальний процес: рекомендації викладачем на занятті додаткових джерел, зокрема книг, журнальних статей, телепрограм; включення до завдань для самостійної роботи питань, що передбачають самоосвітню діяльність (знайти свої приклади для ілюстрації вивченого, відповісти на проблемні питання, сконструювати таблицю чи графік); включення у завдання для самостійної роботи студентів, у плани семінарських та лабораторних робіт, у тематику наукових конференцій таких питань, що стимулювали б студентів до самостійного пошуку джерел, необхідних для виконання завдань з подальшим їх опрацюванням; надання студентам чи

стимулювання їх самостійності при конкретизації планів-семінарів, семінарських, лабораторних та інших практичних робіт; стимулювання на заліках та іспитах тих студентів, які обізнані з додатковою літературою, які самостійно знайшли нову літературу.

6. Основну увагу при розвитку самостійності потрібно звернути на те, щоб навчити студентів працювати з книгою. В. О. Сухомлинський вважав, що “без самостійного читання неможливий свідомий вибір життєвого шляху” [1]. Можна використати такі основні самоосвітні уміння студентів при роботі з книгою:

читання книги (суцільне читання, повторне читання, ознайомлення з джерелом, часткове використання джерела);

відбір у книзі матеріалу з того чи іншого питання (з одного питання, з кількох питань до однієї теми, групування матеріалу з певного питання);

відшукування у книзі відповідей на поставлені питання, що вимагають продуктивної пізнавальної діяльності (порівняння, аналіз, узагальнення, доказування чи спростування, оцінка);

виділення основного та другорядного у тексті (складання заголовків абзаців чи параграфів, виділення головної думки в кожному розділі, виділення вузлових питань, складання логічного плану з теми);

ведення записів прочитаного (складання плану прочитаного, складання анотації, складання конспекту, складання тезисів, виписки, цитування, відмітки, підкреслювання, реферування, рецензування та складання відгуків);

робота з критичною літературою;

вибір книги за допомогою каталогу, бібліографічного покажчика, довідника;

користування посібниками та довідниковим матеріалом (словниками, довідниками, таблицями).

Включення самоосвіти в навчальний процес повинно передбачати послідовне навчання студентів видів та прийомів самостійної роботи зі зростаючою мірою самостійності як на аудиторних, так і на позааудиторних заняттях, пропаганду самоосвіти через роз'яснення і показ її значення в житті,

заохочення студентів за використання інформації, набутої шляхом самоосвіти, за успіхи в самостійній роботі з розширення знань.

7. Окрім самоосвіти, важливе значення для формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення має їх самовиховання. Ефективність самовдосконалення залежить від настанови людини, її орієнтації чи на самовдосконалення, чи на втечу від життєвих труднощів. Самовдосконалення насамперед полягає в керуванні своїми переживаннями, почуттями; це розуміння причин своїх радощів і страждань, що набувається в досвіді, отже самовдосконалення полягає в здобутті цього досвіду. З огляду на це головною умовою і засобом успіху професійного виховання і самовиховання студента має бути діяльність. Як засоби самовиховання можна використовувати також такі організаційні форми, як індивідуальні плани і самозобов'язання. Студентів потрібно ознайомити з такими методами самовиховання: самопізнання (самопостереження, самоаналіз та самовипробування) та самооцінка, самостимулювання. Важливими методами і прийомами самовпливу є самоінструкція, самоконтроль і самозвіт, самопереконавання та самопонування. В ідеалі система мобілізації студентів до самовиховання повинна сприяти тому, щоб студент виробляв у собі навички самопостереження та самопізнання; вчився проектувати зміни своєї особистості; свідомо керував своєю поведінкою, розвитком необхідних якостей; оволодівав аутогенним тренуванням і вчився керувати своїм фізичним та психічним станом.

8. Важливе значення для розвитку самостійної роботи студентів, їх уміння займатися самоосвітою та самовихованням має наукова робота. Наукова робота – важлива складова особистісної самореалізації; вона розширює рамки ерудиції й сферу творчого самовираження студентів, розкриває й активізує їхні дослідницькі можливості. Для цього у вищому навчальному закладі можна використовувати різні форми НДРС:

виготовлення навчальних і музейних препаратів, що виробляє в студентів навички спостережливості, уваги, уміння вільно орієнтуватися у препаратах;

складання й оформлення протоколів досліджень (відображення в письмовому вигляді результатів препарування);

уміння знаходити варіанти й аномалії розвитку органів і систем;

уміння замальовувати й фотографувати найцікавіші знахідки (аналіз, зіставлення тих або інших варіантів і аномалій);

освоєння нових методик дослідження структури органів і систем на макро-, мікроскопічному рівні;

реферативна робота із вивченням першоджерел (не тільки вітчизняних, але й закордонних видань) та із залученням Internet-ресурсів;

виступи на конференціях;

виготовлення слайдів, електрифікованих стендів, комп'ютерних програм, фільмів та іншого наочного приладдя, створення власних оригінальних схем.

Зазначені форми НДРС сприяють творчому осмисленню навчального матеріалу, розвивають пізнавальну активність студентів. Також ці форми виконують і виховну роль, оскільки сприяють виробленню таких людських якостей, як акуратність, зосередженість, терпіння, повага до чужої думки, гуманність.

9. Активізація діяльності й особистісного вияву студентів не зменшує ролі викладача у навчально-виховному процесі, а вимагає від нього високої педагогічної майстерності. Загалом для формування у майбутніх лікарів самостійності в процесі самоосвіти та самовиховання викладач повинен:

вивчати здібності студентів, аналізувати сформований рівень їх готовності до самовдосконалення, умови та мету побудови роботи з ними;

організувати діяльність щодо визначення мети й прийняття її кожним студентом (проектування програми вирішення виявлених суперечностей);

визначати способи формування пізнавальної самостійності студентів;

здійснювати організацію контролю, самоконтролю;

оцінювати роботу кожного студента залежно від рівня формування компетентності та якості організації всіх попередніх етапів.

Організація такої роботи вимагає також від викладача творчості, гнучкості, здатності до імпровізації, до постійного осмислення змін, розвинутої

педагогічної свідомості та самосвідомості, рефлексії, емпатії, гуманістичної спрямованості та ін. Це є найбільш відповідальною ланкою роботи викладача, адже студенту не завжди вдається мобілізувати себе на самостійне оволодіння новими знаннями: не вистачає самодисципліни, уміння організувати свої заняття. Роль і покликання викладача – допомогти мобілізувати студента на рівні усвідомленої необхідності пошуку нового. Викладач має бути не тільки транслятором наукової інформації, а перш за все – організатором навчально-пізнавальної діяльності студентів, фасилітатором їх саморозвитку.

Педагогічне керівництво процесом формування готовності до професійного самовдосконалення необхідно здійснювати через індивідуальний підхід до кожного студента та налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами, побудову педагогічного процесу на принципах діалогу. Про важливе значення вчителя писав В. О. Сухомлинський: “Я не можу без сердечного болю думати про те, що в багатьох школах сидять за партами похмурі, насторожені або байдужі до всього двієчники. Це дзеркало низької педагогічної культури нашої, шановні колеги-вчителі” [2].

Важливе значення має недирективна особистісно орієнтована взаємодія, що передбачає безумовну позитивну увагу до особистості, прийняття людини, розуміння, оптимістичне прогнозування, створення міжособистісної атмосфери доброзичливості та взаємоповаги, поваги до неї в поєднанні з вимогливістю, відмову від негативних оцінних суджень та порівняння з іншими, забезпечення можливості вільного самовизначення, самовираження та ін. Саме за таких умов можливий і розвиток, і саморозвиток кожного студента.

У спілкуванні зі студентами потрібно дотримуватись принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Учасники виховного процесу є рівноправними партнерами у спілкуванні, вони повинні враховувати думку партнера, визнавати право на її відмінність від власної, узгоджувати свої позиції. Викладач повинен уникати крутих приписів, не ставитися до вихованця як до пасивного об'єкта своїх впливів; зважати на його психічний стан, життєвий досвід, систему звичок і

цінностей; виявляти емпатію, вдаватися до конструктивних і продуктивних виховних дій, виявляти творчість і педагогічну рефлексію.

Педагогічний процес має будуватися як діалогічна взаємодія, що характеризується рівноправністю позицій викладача та студента, збільшенням свободи їх творчого самовираження. Принцип діалогізації взаємодії передбачає перетворення суперпозиції викладача і субординованої позиції студента в особистісно рівноправні позиції партнерів спільної діяльності. Діалог є оптимальною формою взаємодії зі студентами. Це форма продуктивного, безконфліктного, конструктивного спілкування; це вияв поваги і довіри один до одного під час спілкування, коли розмова відбувається на паритетних засадах (позиції викладача та студента однакові), обговорюється можливість знайти згоду, визначитися у спільних засобах діяльності. Тактика ведення педагогічного діалогу передбачає таке:

говорити про проблему, яку треба вирішити, а не про особистість студента;

не потрібно узагальнювати всі попередні факти поведінки студента, а говорити про те, що відбувається тут і тепер;

не можна поспішати оцінювати результати діяльності студента, а спочатку необхідно спробувати зрозуміти, що відбулося, які причини і мотиви його вчинку;

при розмові зі студентом важливо брати до уваги як словесні, так і невербальні його повідомлення.

Важливе значення при формуванні готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення має особистий приклад викладача. Викладач своїм прикладом постійного самовдосконалення може забезпечити побудову педагогічного процесу на особистісних засадах і заохотити студентів до цілеспрямованого саморозвитку. Професійне самовдосконалення педагога є не лише ознакою й умовою ефективної особистісно орієнтованої взаємодії, критерієм майстерності й професіоналізму, а й провідним чинником, що забезпечує його здатність підготувати своїх вихованців до самовдосконалення.

10. Педагогічне керівництво формуванням готовності студентів до професійного самовдосконалення має бути системним. Викладач повинен намагатися оптимізувати спілкування зі студентами, розвивати свій індивідуальний стиль спілкування, урахувати прагнення студентів до саморозвитку на всіх етапах навчання студентів у навчальному закладі. Продуктивне спілкування може відбуватися лише за умови організації педагогічного процесу на демократичних засадах, гуманістичного ставлення викладача до студентів, захопленості спільною діяльністю.

Використання методичних рекомендацій щодо формування готовності до професійного самовдосконалення допоможе розширити простір самореалізації студентів – майбутніх лікарів, формувати ціннісне ядро їх особистості, сприятиме їх активному й діяльному саморозвитку та самовдосконаленню.

Список використаної літератури

1. Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : В 5 т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / О. В. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 670 с.
2. Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : В 5 т. Т. 5. Статті / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 639 с.